

DE APPELS VAN MOSKOU

Kristina Gorcheva-Newberry

De appels van Moskou

Vertaald door Ariane Schluter

Nieuw Amsterdam

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *The Orchard*. Ballantine Books, imprint of Random House,
a division of Penguin Random House LLC, New York

© 2022 Kristina Gorcheva-Newberry

© 2023 Nederlandse vertaling Ariane Schluter / Uitgeverij Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

Omslagbeeld privéarchief Kristina Gorcheva-Newberry

Foto auteur © Ivan Morozov

NUR 302

ISBN 978 90 468 3037 6

www.nieuwamsterdam.nl

*Voor mijn vrienden – de perestrojkageneratie –
verloren, over het hoofd gezien, vergeten*

‘... we zullen zien hoe al het kwaad op aarde, al ons lijden, weg zal zinken in een barmhartigheid die de hele wereld zal omhullen, en ons leven zal kalm worden, teder en zoet, als een liefkozing. Ik geloof daarin, ik geloof daarin...’

A.P. Tsjechov, *Oom Wanja*

DEEL EEN

Milka Poetova en ik waren al sinds de eerste klas vriendinnen en dat was ongeveer net zo lang als mijn herinneringen reiken. Ze was klein van stuk en dun als een sprout en zo werd ze ook door elke jongen in onze klas genoemd: sprout. Ze had kleine, grijsbruine ogen die scheef en te ver uit elkaar stonden – het resultaat van honderdvijftig jaar Tataars-Mongools juk, zoals ze vaak spottend zei. Haar gezicht was bleek en breed en ze had vlezige, framboosrode lippen, vooral in de winter, als we de hele middag hadden gesleed of fortten gebouwd, waardoor er sneeuwkorsten op onze knieën en ellebogen zaten en onze pony's en wimpers wit zagen van de rijp. We woonden in de buitenwijken van Moskou en liepen samen naar school, over een reusachtig maagdelijk veld dat zich als wit satijn voor ons uitstreckte. Milka ging voorop, in een wollen maillot en met viltlaarzen aan, en baande zich een weg door de kniehoge sneeuw, terwijl ik in haar voetsporen stapte. Soms stond ze even stil om met haar gehandschoende vinger onze namen in de sneeuw te schrijven – Milka + Anja – en op de terugweg haastten we ons om te kijken of de letters er nog waren.

Milka had donkergoud, sluijk, glad haar, dat op kaaklengte in een keurig bobkapsel was geknipt. Ze waste het elke dag en als we in de les naast elkaar zaten, rook het naar appelbloesem, een heerlijke geur die een levendig beeld oproep van onze zomermaanden bij de datsja van mijn ouders. Hoe we door een doolhof van mais slenterden, waarvan de stengels drie keer zo lang waren als wij, de groene vliesjes bevoelden en de zachte, zinnelijke zijde eraf haalden om te kijken hoe groot en hoe rijp de aren waren. Of hoe we door berken- en espenbossen zwierden en paddenstoelen verzamelden voor de soep, hun fragiele stammetjes verstopt in het gras, de rode en oranje hoedjes gloeiend als juwelen onder de bomen. Of hoe we in de rivier zwommen, een spurt namen naar de overkant en weer terug, en dan op een modderige oever

klimmen en ons op een handdoek op onze rug lieten opdrogen, roerloos als zongebakken kikkers.

Toen we tien waren droegen we nog geen bikinitopjes en doken we nog niet beschaamd achter de bosjes om ons om te kleden. We voelden aan elkaars gezicht, schouders en niet-bestaande borsten, vergeleken onze handen en voeten, de lengte van onze tenen en vingers, neuzen, wimpers, de kleur en de vorm van onze tepels. We telden vlekjes en sproeten, muggenbeten en schrammen, zochten naar verborgen moedervlekken, grijze haren, eenduidige onderscheidingstekens. We luierden in een hangmat, die tussen de balustrade van de veranda en een dennenboom hing, of regen wilde aardbeien aan lange rietjes die we er in één keer zo onstuimig vanaf zogen, dat onze tongen en onze monden fuchsiarood schuimden. We kerfden onze namen in berkenstammen, zo dik en machtig dat we ze niet met onze armen konden omvatten. We vingden krekels in glazen potten of luciferdoosjes, die we als geluksbrenners onder onze hoofdkussens legden, en lieten de beestjes 's morgens weer vrij; we deden een wens terwijl we naar de vollemaan keken die als een amberkleurige broche laag aan de hemel stond gespeld. We verlangden naar mooiere jurken en Zoloesjka's kristallen schoentjes en naar een goede fee die onze armoedige flats in prachtige kastelen zou omtoveren. In de datsja openden we het slaapkamerraam en staarden naar de invallende duisternis om ons heen. De appelbomen droegen hun eerste kleine, zure vruchtjes. De bomen zwaaiden met hun takken en wierpen trillende schaduwen op de grond, en wij hingen half uit het raam om hun jonge, tere blaadjes aan te raken.

Toen we elf waren, speelden we nog steeds met poppen. Sommige misten een arm of een been, andere hadden geen haren of wimpers meer, en allemaal hadden ze krassen en doffe plekken van het jarenlang aan- en uitkleden en voortdurend in bad doen. We hadden geen jongenspoppen, maar wel een stel tinnen soldaatjes die ik mijn moeder gesmeekt had te kopen. De soldaatjes waren onevenredig klein, wat we heel logisch vonden omdat de meeste jongens in onze klas kleiner waren dan de meisjes. We beschermden de soldaatjes hartstochtelijk, en niet omdat ze kleiner in aantal en duurder waren, maar omdat ze zo teer leken en op een of andere manier hulpeloos, alsof ze gekoesterd en gerustgesteld

moesten worden. We gingen heel voorzichtig met ze om en borgen ze elke avond weer op in hun doos.

Soms deden we alsof de soldaatjes net waren teruggekeerd uit de oorlog en weer thuiskwamen bij hun vrouwen en vriendinnen. Dan kleedden we ze helemaal uit en legden hun stijve, koude lijven boven op de roze plastic lijven en wreven ze zo hard als we konden tegen elkaar.

‘Denk je dat ze nu zwanger is?’ vroeg Milka dan.

‘Misschien wel. Hoelang duurt dat normaal?’

‘Weet ik veel. Laten we nog wat wrijven,’ zei ze, en ze schoof haar pop heen en weer onder mijn soldaat.

Vreemd genoeg was ik altijd verantwoordelijk voor de jongens en Milka voor de meisjes. Mijn soldaat boog voorover en kustte Milka’s meisjespop, zijn lippen zo klein, zo hard, tegen haar gewelfde geverfde lippen. Natuurlijk had noch de tinnen noch de plastic deelnemer genitaliën, maar wij deden alsof ze die wel hadden, en Milka pakte zelfs een hand van de soldaat en streek daarmee over de buik en de benen van de pop, en over de compacte, ondoordringbare plek ertussenin. Of ze duwde het gezicht van de soldaat tegen die plek. Op die leeftijd had ik nog geen weet van het bestaan van orale seks, maar Milka leek zeker van haar zaak.

In dat jaar begonnen Milka en ik ons lichaam in de spiegel te bestuderen, vooruitlopend op alle vrouwelijke veranderingen waar mijn moeder ons voor waarschuwde wanneer mijn vader niet in de kamer was. Milka’s vader was bij een auto-ongeluk omgekomen toen ze nog een baby was en haar moeder was snel daarna hertrouwd. Milka sprak zelden over haar familie. Ze vertelde alleen dat haar moeder en haar stiefvader in een visconservenfabriek werkten, en dat hun kleren en haren daarom naar dood zeewier roken. ‘Zelfs hun huid stinkt ernaar,’ zei ze. ‘Een bedorven lucht.’

‘Waarom komen ze nooit naar school?’ vroeg ik een keer.

‘Dan zou het hele gebouw gedesinfecteerd moeten worden,’ zei ze en ze glipte met haar knokige kietelvingers onder mijn shirt. Ik gilte, gaf een klap op haar handen en draaide me vliegensvlug op mijn tenen om. Ze lachte die ruwe lach van haar, met wijdoopen mond, haar tanden zo recht en wit alsof ze met sneeuw waren gepoetst.

Twee jaren verstreken, en we werden voor het eerst ongesteld, kregen borsten en schaamhaar, begonnen een bh te dragen en deden bij het douchen de badkamerdeur op slot. Ik schoot de lengte in, werd wat dikker en begon steeds meer op mijn moeder te lijken: een gezette vrouw met een zachte boezem, die sterker leek dan mijn vader en dan alle andere mannen op de wereld. Maar Milka bleef een sprot: klein en nietig, met slungelige ledematen en een ingevallen buik. Als ze na school languit op bed ging liggen, kon ik haar ribben, die zich onder haar T-shirt aftekenden, tellen. Haar haar had nog dezelfde lengte, rook nog altijd naar de zomer en de appels die mijn ouders bij onze datsja teelden.

Toentertijd bekommerden we ons niet om schrammen of blauwe plekken en zelfs niet om puistjes, die we vaak uitknepen op elkaars rug, en die zomers schenen ons even eindeloos toe als het leven dat voor ons lag. We vonden onze ouders oud en hopeloos ouderwets omdat ze urenlang in de rij stonden voor suiker of wc-papier. Generatie Boekweit noemden we ze. En dan draaide mijn moeder zich om en zei: ‘Wacht maar af hoe ze jullie gaan noemen.’ Met ‘ze’ bedoelde ze onze toekomstige kinderen en dan proestten we het uit en riepen in koor: ‘Wij krijgen geen kinderen. Wij gaan ervandoor, naar Parijs of naar Rome, waar we nog lang en gelukkig leven.’

Net als de meeste Russen waren we nog nooit buiten de Sovjet-Unie geweest, zodat elke vreemde stad voor ons net zo ver en onbereikbaar was als de maan. We konden niet weten dat het IJzeren Gordijn op het punt stond te vallen, of dat de rest van de wereld heel anders was en niet gebonden aan dezelfde wrede regels of de jarenlange stenen vuist van de dictatuur. We beschouwden onze huidige regering niet eens als een dictatuur, maar accepteerden de orde der dingen zoals de onverbidde-lijke opeenvolging van de seizoenen: populierenpluis en appelbloesem in de lente en een ijskoude, versteende sneeuwblindheid in de winter. Je moest ermee leven omdat je niet bij machte was er iets aan te veranderen, en dat misschien ook niet wilde. En zelfs als je het wel wilde, was verandering vermoedelijk niet eens het beste voor het welzijn van het volk. ‘Dit land is te oud en te koppig,’ zei mijn grootmoeder altijd en dan knikten Milka en ik en schoven haar zuurkool naar binnen. Ze maakte echt verrukkelijke, smeùige zuurkool, die niet was weg te den-

ken uit onze wintermaaltijden, net zoals we ons niet konden voorstellen dat we niet naast elkaar aan tafel of in de schoolbanken zaten, dat we niet onze dromen of toekomst met elkaar deelden, hoe ver weg die ook leek. We wisten dat we op een dag zouden trouwen, oud zouden worden, en eerst op onze moeders en daarna op onze grootmoeders zouden gaan lijken, met uitgezakte borsten en gerimpelde gezichten en grijs haar, dat de meeste Russische vrouwen bleekten of met henna verfd. Maar we wisten ook dat we altijd vriendinnen zouden blijven en dat niets daar verandering in kon brengen.

Er waren niet genoeg jongens in onze klas, net zoals er niet genoeg mannen waren in ons land, waar mijn grootmoeder ons herhaaldelijk op wees: 'De oorlog en Stalin hebben dit land gezuiverd.' Op schoolfeesten dansten Milka en ik daarom maar met elkaar, net als de andere meisjes. Op mijn dertiende was ik veel langer dan zij en onmiskenbaar mollig, maar zij was leniger, sneller en brutaler, en nam op de dansvloer de leiding. De gymzaal van de school was versierd met snoeren van knipperende gekleurde lichtjes en Milka's huid gloeide van roze, naar blauw, naar groen. Wanneer ze met haar hoofd van links naar rechts draaide, zwierden haar haren met elke draai van haar schonkige heup of haar kleine stampende voet van de ene wang naar de andere. De muziek was een potpourri van snelle of mistroostige liedjes van de populaire Sovjetzangers Valerie Leontjev, Sofja Rotaroe en Alla Poegatsjova, en van de twee beroemde rockbands Masjina Vremeni en Akvarjoem. Maar ook de Beatles en ABBA werden gedraaid, en de weergaloze Italianen, Al Bano en Romina Power, Adriano Celentano en Toto Cutugno, die elk meisje in onze klas bewust had gemaakt van haar ontlukkende vrouwelijkheid. Hij had zo'n verleidelijke trilling in zijn stem dat zijn geluid bijna tastbaar leek. We konden voelen hoe het ons lichaam beroerde, ergens diep binnenin. We knipten foto's van hem uit tijdschriften, plakten ze op onze slaapkamermuren en op de rug van onze schoolboeken en wreven met onze vingers over zijn afbeelding.

Op schoolfeesten droegen we altijd onze mooiste kleren, truien of blouses die we uit de kast van onze moeders hadden geleend en in de gang of in de wc's aantrokken vlak voordat we de gymzaal in gingen. We rolden de mouwen op, vulden onze beha's met watten en deden één

knoopje extra los om een vleugje decolleté te laten zien. Af en toe trokken we ouderwetse blouses, broeken of rokken aan die we in familie-koffers hadden gevonden of die we in *kommissionkas*, van die armoedige tweedehandswinkels, hadden opgeduikeld. We brachten de oude kleren naar mijn oma, die met haar Singer-naaimachine met pedaal onze pasverworven schatten vermaakte. O, wat waren we trots op onze zelfverzonnen outfits die haar kromme reumahanden hadden geknipt en aan elkaar genaaid. Wanneer we een actrice zagen in een Sovjet-tijdschrift of in een film – de paar onschuldige buitenlandse films, Italiaanse of Franse komedies, waarvoor we naar de bioscoop renden zodra we de kans kregen – dan werden we onrustig, gingen in gedachten door onze bestaande garderobe van jurken en rokken en kortten ze in of maakten ze langer volgens de nieuwste mode. Onze schoenen waren echter hopeloos: dik leer in lelijk bruin of dof zwart, met vierkante hakken en stompe ronde neuzen, onmogelijk om mee te flirten. Op de drempel van de puberteit werden Milka en ik ons voor het eerst bewust van ons gebrek aan keuze, zowel in kleren als in mannen.

Op een avond, na het zoveelste schoolfeest, besloten we in de lege school-wc's voor het eerst 'echt' te zoenen, wat we ronduit smerig vonden. Te vlezig, te nattig en een te sterke smaak. Buiten, voor het raam, werd de sneeuw een vlokkige deken. Alles was donker, en de enige lantaarnpaal op het schoolplein knipperde onafgebroken, alsof hij overrompeld was door onze lippen die elkaar raakten.

'Als we geen jongens vinden, Raneva, dan weet ik niet wat we moeten beginnen. Ik wil voor geen goud de rest van mijn leven alleen maar met jou zoenen,' zei Milka en ze veegde haar mond af.

'Ik ook niet,' zei ik. 'Verschrikkelijk, zeg. Je tong is te lang of zo.'

'Niet langer dan de jouwe.'

Ik stak mijn tong uit en Milka ook en we draaiden ons naar de spiegel. Die was afgebroken en dof en te klein voor twee gezichten. We deden een stap achteruit. Onze tongen waren roze en bleek, met kleine witte bultjes en druppels speeksel op de krullende punten. We vonden ze er precies hetzelfde uitzien, slijmerig en walgelijk. Verder leken onze gezichten niet op elkaar, maar van een afstand zagen we er met onze belachelijke grimassen uit als tweelingdwergen, vol rimpels en plooiën, kuiltjes in onze kinnen en brede voortanden.

Die dag kregen we allebei keelontsteking en konden we elkaar een week lang niet zien, wat de langste, rustigste tijd was in de geschiedenis van de mensheid. Het was ook de tijd dat Milka sciencefictionboeken ontdekte en ik het masturberen, maar dat zou ik haar pas vele maanden later vertellen.

We werden veertien toen Brezjnev stierf. Brutaal en ongevoelig zoals de meeste tieners hadden we maar weinig benul van verdriet, van hoeveel invloed het had op de levenden. Destijds waren we er heilig van overtuigd dat Brezjnev onsterfelijk was, net als de aarde of de hemel. Het was een mistroostige morgen in november, er lag een vers laagje sneeuw op de grond, de wind blies door de straten en sloeg tegen de ramen, waarachter overal licht brandde: iedereen had zich voor de televisie verzameld en keek ontzet naar Brezjnevs lichaam in een bed van rode anjers en witte gladiolen naast de onzichtbare kuil van het graf. Het begon harder te sneeuwen en op het scherm konden we de vlokken op het gezicht van de dode secretaris-generaal zien vallen, op zijn strakke lippen en zwarte, zware wenkbrauwen als gedraaide strengetjes wol.

We zaten aan tafel in onze woonkamer, die zowel onze eetkamer als de slaapkamer van mijn grootmoeder was, en dronken hete thee. Milka kwam bij ons naar de begrafenis kijken omdat wij een nieuwe kleuren-televisie hadden, terwijl ze bij haar thuis nog een prehistorisch zwart-witkastje hadden met een schokkerig beeld en slecht geluid. ‘Niet dat er iets belangrijks gezegd wordt,’ zei ze en ze schepte wat van mijn grootmoeders appeljam op haar bord. ‘Een stelletje trieste ouwe kerels die er weer een wegdragen. Je kon erop wachten. Hij was ziek. Zijn toespraken werden van tevoren opgenomen en daarna werd hij nagesynchroniseerd. Dus hij hoefde alleen maar z’n mond open te doen. Daarom klopten de woorden soms niet.’

‘Ze zeggen dat hij een dubbelganger had. De laatste jaren kon hij zijn kamer niet meer uit, hij kon niet meer lopen, maar dat hebben ze voor ons verzwegen.’ Ik legde een plak kaas op een boterham en begon te kauwen.

‘Niet als een kip zonder kop alles napraten, Anja. Daar heb je niets

aan,' zei mijn vader en hij schoof zijn stoel dicht naar de televisie terwijl mijn moeder thee schonk in breekbare porseleinen kopjes, die ze daarna weer terug op de schoteltjes zette. Ze maakten een zacht rinkelend geluid dat op het geklingel van de wandklok leek. Het was een oud theeservies, dat mijn grootvader na de oorlog had meegebracht uit Duitsland. Ook al was mijn grootmoeder er fel op tegen om uit het porselein van de vijand te drinken, mijn grootvader stond erop het te houden. Na zijn dood gaf mijn grootmoeder het theeservies aan mijn moeder. Van het twaalfdelige servies, waar oorspronkelijk ook een suikerpotje, een klein melkkannetje en een theekan toe behoorden, was het meeste gebroken of gebarsten. De kopjes, en ook de schoteltjes, hadden bewerkte randen als de plooiën van een rok, en het patroon van grote geel-rose rozen op het witte porselein was sterk vervaagd maar nog steeds van zo'n verfijnde schoonheid dat ik ze bijna niet met mijn vingers durfde aan te raken, alleen met mijn mond.

'Ze hebben hem zojuist laten vallen,' zei mijn vader en hij sprong op uit zijn stoel. 'O... Wat verschrikkelijk.'

'Wie hebben ze laten vallen?' vroeg mijn grootmoeder, terwijl ze de thee uit het kopje op het schoteltje schonk. Ze dronk haar thee nog steeds op de ouderwetse manier, slokje voor slokje slurpend van de rand van het schoteltje. Ze was een kleine, rondborstige vrouw met lang grijs haar dat ze sinds het einde van de oorlog niet meer had geknipt.

'Brezjnev.' Mijn vader sprak luid, alsof hij het verslechterde gezichtsvermogen van mijn grootmoeder probeerde te compenseren.

'Dat is slecht. Heel slecht. Een slecht voorteken. Alles zal vergaan. Dit is het einde.' Mijn grootmoeder trok de sjaal die ze nooit afdeed, zelfs niet in de zomermaanden, over haar schouders en spelde haar amberkleurige broche opnieuw vast. Van Milka en mij uit gezien leek de broche net een reuzenhommel die over haar borst kroop.

'Misschien is het juist het begin,' zei mijn moeder. 'Hij is trouwens toch dood. Hij voelt er niets meer van.'

'Maar het is op de nationale televisie. Ze laten het waarschijnlijk ook in Amerika zien.' Mijn vader wreef over zijn dunner wordende lichtbruine haar, dat aan de zijkant iets voller was. Hij leunde achterover in zijn stoel, die kreunde onder zijn gewicht.

'Ach, voor de Amerikanen en de rest van de wereld wordt het eruit

geknipt,' zei mijn moeder. 'Dat doen ze altijd. En de kistdragers worden daarna naar Siberië gestuurd.'

'Ik vind het vreselijk hoe jij altijd alles napraat wat iedere idioot beweert.'

'En ik vind het vreselijk hoe jij iedere communist in dit land verdedigt, of hij nou dood is of levend.'

'Dat doe ik niet.'

Mijn moeder doopte een schijfje citroen in de suiker en zoog erop. 'Ze hebben dit land zo verpest dat het niet meer te redden valt, en jij verdedigt die hebzuchtige ploerten nog ook. Ze zijn net als die kat.' Ze wees naar Raspoetin op de bank. 'Dikke, zelfingenomen gecasteerde beesten, die nog steeds overal overheen pissen. Klootzakken.'

Mijn vader sloeg met zijn vuist op tafel. De kopjes schoven naar de rand van de schoteltjes en er morste wat thee op het tafelkleed. Aan de zijkant van zijn nek zwol een dikke ader op en ik kon het bloed bijna op en neer zien pompen.

'Die klootzakken,' zei hij, 'hebben wel de oorlog gewonnen. Ze hebben de wereld van het kwaad gered, van de fascistische hel. Als zij er niet waren geweest, zou de wereld niet meer bestaan. Alles, alles wat mooi en rechtvaardig is en de moeite waard om voor te leven... weg, vernietigd. We zouden in ovens zijn verbrand, of slaven zijn geworden, die Duitse laarzen moeten poetsen en het land omploegen dat ze van ons gestolen hebben. Het is mijn land, en ik sterf nog liever dan dat ik het aan een nazivarken geef. Wat is er na de oorlog gebeurd? Ik zal je zeggen: het is een vervloekte schande, maar we hebben het overleefd. We hebben dit land uit het slop gehaald, we hebben het zijn trots op zijn erfgoed, zijn patriottisme en zijn onverschrokkenheid teruggegeven. We hebben een wereldrijk gebouwd. Wie gaat het regeren, nu Brezjnev dood is? Wie zal dit land beschermen tegen het Westen?'

'Waarom moeten we beschermd worden?' vroeg mijn moeder en ze liet het citroenschijfje in haar lege kopje vallen.

'Daarom.'

'Daarom is geen reden. Blijkbaar weten we zo weinig, dat alles loodzwaar is geworden, vol ernstige en onherroepelijke waarheden.'

'Lichte waarheid is überhaupt geen waarheid. Zo is onze geschiedenis.'